

Jan Mergl

Jedním z oborů lidské činnosti, v nichž se velice často setkáváme s výtvarným zachycením přírodních námětů, je i umělecké řemeslo. Je pochopitelné, že přírodní motivy a tematika inspirovaná přírodními tvary se nemohou v uměleckém řemesle uplatňovat tak konkrétně, v takové ryzí podobě či s takovými možnostmi barvitého líčení jako například v malířství nebo v literatuře. To je dáno používanými postupy, technikou zpracování materiálu při vytváření uměleckořemeslného artefaktu, specifickými výrazovými prostředky. Nutně dochází ke stylizaci, schematizování výchozího námětu, k použití ornamentálně přizpůsobených, často z původních souvislostí vytržených prvků.

Pokusme se za ukázkový vzorek zvolit motivy z rostlinné říše, s nimiž se setkáváme ve všech odvětvích uměleckého řemesla v průběhu jeho historického vývoje, a to jak u výtvorů luxusních, originálních či výstavních, tak i u běžnějších, převážně manufakturně, ale často již i továrně vznikající produkce.

Rostlinný ornament je jedním z typů ornamentu, který se objevuje ve větší či menší stylizaci téměř vždy, na převážně většině zdobených předmětů. Buď jako motiv hlavní, nebo doplňující, doprovodný - v ozdobných pásech, medailónech, výsečích apod. Tato četnost výskytu sama o sobě vypovídá o vztahu člověka k přírodě, o tom, čím na něho působí, co podmiňuje neustálý zájem o její studium, co zanechává ve vědomí člověka i o tom, co se snaží z jejího bohatství natrvalo zachytit a přenést do své blízkosti, na předměty okrasné i užitkové, denně používané.

Věnujme tak alespoň ve stručnosti pozornost souvislostem s tímto typem ornamentu ve druhé polovině 19. století, ještě nedávno považované za dobu uměleckého úpadku uměleckého řemesla.

V Jonesově publikaci se v posledním oddílu pod titulem *Leaves and Flowers from Nature* setkáváme s několika ukázkami stylizovaných kreseb konkrétních rostlin, inspirovaných a vzniklých nesporně přímým studiem přírodního materiálu. Z nich nejpřekvapivěji působí tabule s kresbami různých druhů květin, jejich květů a listů, pocházející z ruky Ch. Dressera; zaujme geometrickou, symetricky pojatou stylizací nemálo připomínající o padesát let mladší ornamentální prvky anglického *Modern Style* či vídeňské secese.

Navrhováním uměleckořemeslných předmětů z nejrůznějších materiálů a jejich ornamentální výzdoby se zabývala řada známých umělců, nejčastěji architektů. Zmínme se například o J. Koulovi, F. Schmoranzovi, A. Hellmésenovi nebo C. Kloučkovi. Jsou autory mnohých po výtvarné stránce kvalitních návrhů i realizací, v nichž se odrážejí nejen obsáhlé a hluboké vědomosti o umění, z něhož čerpali inspiraci, ale každý z nich byl vynikajícím znalcem slohových období a stylů oblastí, kterými se zabývali /Koula české renesance, Schmoranz umění arabského a perského, Klouček byl mimoto i vynikajícím přírodovědcem/, a jsou i důkazem o tvůrčím přístupu a uměleckých schopnostech.

Není účelem zabíhat dále do hloubky. Naznačené problémy mohou dostatečně ukázat, že sledování vývoje užitého umění a uměleckohistorické zpracování a hodnocení uměleckého řemesla druhé poloviny 19. století čeká ještě řada zajímavých a dosud nezpracovaných otázek.

Avšak vzhledem k tomu, že uměleckořemeslná produkce je svým způsobem jedním z nejobjektivnějších dokladů hmotné kultury a tím tedy i jedním z měřítek hodnocení kulturnosti svého uživatele a soudobé společnosti, není možné a spravedlivé zavrhnout bez předchozího důkladného objasnění všech souvislostí období historismů 19. století jako jednoznačně eklektické.

V krátkém zamyšlení není možno podrobněji rozebírat výtvarný vývoj uměleckého řemesla, ani není třeba se zabývat často v těchto souvislostech zhodnocovaným Semperovým požadavkem harmonie a spojení účelu a technického provedení či anglickými praktickými pokusy o obrodu uměleckých řemesel nebo důsledky vyvolanými řadou uměleckooprůmyslových Světových výstav počínaje londýnskou roku 1862.

Je však třeba poukázat na dvě důležité, sice protichůdné, přesto ale navzájem se doplňující tendence, které souvisejí s používáním rostlinného ornamentu v období druhé poloviny 19. století: na mechanické, skutečně eklektické využívání starších předloh a oproti tomu na tvůrčím způsobem - na základě vědomostí o dané problematice a inspiračních zdrojích - autorsky zpracovávané ornamentální dekory.

Jako rozšířená a velmi často používaná pomůcka sehrála roli početná řada publikací přibližujících vývoj ornamentu v jednotlivých slohových etapách. Z nejznámějších jmenujme alespoň *The Grammar of Ornament* Owena Jonese vydanou v Londýně již roku 1856 nebo *Racinetův Das polychrome Ornament* z roku 1874. Obsáhlé soubory nejen shromažďovaly a předkládaly řadu příkladů ornamentu od starověkého umění Egypta a antiky po současnost - nezřídka velice početnou, např. *Dolmetschův Der Ornamentenschatz* z roku 1897 obsahuje na 100 barevných tabulí s více než 1500 vyobrazeními -, ale hlavně sloužily jako studijní a zároveň praktická pomůcka. Přestože z nich byly především vybírány a většinou bez hlubšího poznání jejich původu a významu přímo kopírovány a kombinovány ornamenty z období právě oblíbených a aktuálních - antiky, renesance či baroka a orientálního umění -, obsahují někdy i nepovšimnuté příklady v kontextu druhé poloviny 19. století udivujícího výtvarného řešení. Jako příklad: naopak bychom se měli snažit najít v něm ono tvůrčí, co bezesporu v každém oboru lidské činnosti a v každém období existuje.